
GEOGRAFICKÝ ČASOPIS

58

2006

3

*Anton Michálek, Peter Podolák**

SOCIÁLNA STRATIFIKÁCIA OBYVATELSTVA V REGIÓNOCH SLOVENSKA (NA BÁZE PRÍJMOVEJ ÚROVNE DOMÁCNOSTÍ)

P. Podolák, A. Michálek: Social stratification of population in regions of Slovakia (based on income level of households). Geografický časopis, 58, 2006, 3, 7 figs., 11 refs.

The paper is the first attempt to assess the development and the present situation (essential traits and nature) of the social structure and stratification in the Slovak geographical literature. The theory and methods involved in the study of social stratification and the development in Slovakia after 1989 are dealt with. Spatial aspects of the phenomenon were given the principal significance. Processing of the *Microcensus* data from 2003 led to the elaboration of profiles of regional societies in Slovakia and identification of their main characteristics. Based on the geographical analysis of the income distribution of households and construction of regional profiles we obtained an overview of social stratification at the level of the individual administrative regions of Slovakia.

Key words: social stratification, profile of society, regional differentiation, households income categories, Slovakia

ÚVOD

Počas celej histórie bola spoločnosť na Slovensku veľmi rozmanitá a diferencovaná. Značné sociálne rozvrstvenie bolo dôsledkom sociálnych nerovností, ktorých úroveň priamo ovplyvňovala systém stratifikácie spoločnosti v jednotlivých etapách jej vývoja. Komunistický režim sa síce navonok snažil dosiahnuť

* Geografický ústav SAV, Štefánikova 49, 814 73 Bratislava

sociálnu homogenitu, ale uprednostňovanie „svojich“ v každej oblasti a pri každej príležitosti nevedol, resp. viedol len čiastočne k majetkovým a príjmovým rovnostiam. Naopak, tento pokus vyústil do vytvorenia nových druhov nerovností a viedol napr. k strate ľudskej slobody, dôstojnosti a k deformovaniu prirodzených vzťahov medzi ľuďmi. Na druhej strane premena spoločenského usporiadania na Slovensku po roku 1989 zabezpečila nielen slobodu a demokraciu, ale zároveň viedla k nárastu sociálnych a ekonomických nerovností a výrazne pozmenila trajektóriu vývoja sociálnej stratifikácie spoločnosti, ktorá má ambície podobať sa a približovať k modelu sociálnej stratifikácie západných štátov. Avšak nový formujúci sa systém sociálnej stratifikácie na Slovensku je doposiaľ v niektorých črtách výrazne odlišný, čo niekedy vyvoláva obavy a pochybnosti o smerovaní a úspešnosti transformácie slovenskej spoločnosti, pretože určitý typ sociálnej stratifikácie je nielen výsledkom transformácie spoločnosti, ale aj predpokladom jej úspešného zavŕšenia (Sopóci 2000). Pri snahe odstránenia nerovností v ich spoločnostiach dosiahli podobné, resp. rovnaké výsledky aj iné postkomunistické krajiny (Szelenyi a Treiman 1993, Lenski 2001 a iní). Aj keď sa zdá, že Slovensko v poslednom období je schopné zmeniť neproporcionálny systém sociálnej stratifikácie spoločnosti na národnej úrovni, na regionálnej úrovni je proces tejto premeny oveľa ťažší a zdĺhavejší. Táto problematika si vyžaduje komplexný prístup, ktorého súčasťou by mal byť aj geografický výskum zameraný na regionálne jednotky (nemáme pritom na mysli len administratívne alebo správne jednotky), ktorých význam v štátoch EÚ neustále rastie (NUTS II a NUTS III).

Záujem o analýzu sociálnej stratifikácie spoločnosti je opodstatnené očakávať predovšetkým zo strany sociológie, príp. ekonómie, ale nepochybne aj geografia môže priniesť zaujímavé aspekty poznávania tohto fenoménu najmä svojím priestorovým uhlom pohľadu. V geografických prácach však problematika sociálnej stratifikácie a jej priestorovej diferenciácie z rôznych dôvodov (napr. relatívne krátke časové obdobie existencie korektných podmienok na jej sledovanie a hodnotenie na Slovensku, nedostatočná dátová základňa atď.) úplne absentuje. Aj táto skutočnosť bola jedným z impulzov na vznik tohto príspevku, ktorého cieľom je identifikovať súčasnú sociálnu stratifikáciu v regiónoch (krajoch) Slovenska, na reálnych dátach dokumentovať jej diferencovanú úroveň, ako aj odhaliť niektoré jej negatívne prvky, charakter a štruktúru.

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ A METÓDY VYMEDZENIA SOCIÁLNEJ STRATIFIKÁCIE

Hierarchická klasifikácia spoločenských rozdielov v rámci jednej či viacerých dimenzií sociálnej nerovnosti (majetok, moc alebo prestíž) je známa pod názvom sociálna stratifikácia (rozvrstvenie). Táto je dôsledkom obmedzenosti vzťahu (nie všetci majú rovnaký prístup) k najvýznamnejším sociálnym zdrojom (bohatstvu, moci a prestíži). Z tohto dôvodu štúdium sociálnej stratifikácie možno považovať aj za štúdium sociálnej nerovnosti. Sociálna stratifikácia vyjadruje mieru sociálnej nerovnosti, čo sa prejavuje v troch základných líniách – ekonomickej, politickej a stavovskej (Sopóci a Búzik 1999). Ekonomická línia je utváraná na základe nerovného rozdeľovania materiálnych zdrojov, politická na základe nerovného rozdeľovania moci a stavovská na základe nerovnomerného rozdeľovania prestíže. V historickom vývoji spoločnosti vznikali rôzne

systémy sociálnej stratifikácie. Sociológovia rozlišujú dva základné druhy týchto systémov: relatívne uzavreté (umožňujú len minimálnu alebo žiadnu sociálnu mobilitu) a relatívne otvorené (umožňujú značnú sociálnu mobilitu, t. j. pohyb z jednej sociálnej pozície do druhej)*. Relatívne uzavretými stratifikačnými systémami sú otrokárske, kastovnícke a stavovské systémy (je pre ne charakteristický vrozený sociálny status, ktorý možno zmeniť len výnimočne). Relatívne otvoreným stratifikačným systémom je triedny systém, typický pre moderné priemyselné spoločnosti s trhovou ekonomikou. Triedny systém nie je založený na náboženských alebo politicko-právnych ustanoveniach, ale spočíva na občianskej a politickej rovnosti ľudí garantovanej, aj keď nie vždy dôsledne, štátom. Je založený predovšetkým na ekonomických rozdieloch medzi jednotlivými sociálnymi skupinami a jednotlivcami a na ich nerovnakom prístupe k hlavným sociálnym zdrojom spoločnosti. Triedny stratifikačný systém sa teda vyznačuje veľkou sociálnou priechodnosťou medzi triedami, je možné do nich vstupovať i vystupovať. Ich hranice sú difúzne, pričom rozhodujúcim kritériom pohybu jednotlivca (skupín) medzi triedami je sociálna hodnota, teda to, čo môže(u) ponúknuť na trhu (kapitál, pôdu, svoju pracovnú silu a pod.). V sociológii existujú dve základné chápania sociálnych tried a dva základné prístupy ku skúmaniu triednej stratifikácie, ktoré vychádzajú z koncepcií Karla Marxa a Maxa Webera (Sopóci a Búzik 1995). Kým Marxovo chápanie triedy vychádza len z pozície vzťahu človeka k výrobným prostriedkom, Weber považoval za dôležité aj profesné postavenie osôb na trhu práce, ako aj prestíž a moc. Tieto dve koncepcie, spolu s ďalšími koncepciami triedneho stratifikačného systému, viedli k vzniku množstva rozličných stratifikačných členení priemyselných spoločností. Medzi najvýznamnejšie v USA a vo Veľkej Británii patrí triedna stratifikácia, vychádzajúca z pracovno-profesného postavenia, zložená zo šiestich tried (kategórií):

- a) vyššie triedy,
- b) stredné triedy,
- c1) nižšie stredné triedy,
- c2) kvalifikovaní manuálni robotníci,
- d) čiastočne kvalifikovaní a nekvalifikovaní robotníci,
- e) ostatní (a závislí od štátu).

Podľa zastúpenia jednotlivých tried môžeme klasifikovať (identifikovať), o akú spoločnosť ide. Deltoidné a jablkové usporiadanie spoločnosti, ktoré je založené na prevahe stredných vrstiev a malej početnosti elity vyšších a nižších vrstiev, ukazuje na ekonomicky, ale aj politicky stabilné spoločnosti s vysokou životnou úrovňou a ľudským rozvojom. V sociologickej diskusii je u nás tiež

* Poznáme horizontálnu, vertikálnu, intergeneračnú, intrageneračnú a štrukturálnu sociálnu mobilitu. Horizontálna predstavuje pohyb z jednej sociálnej pozície do druhej v rámci tej istej sociálnej vrstvy (napr. zmena zamestnávateľa pri nezmenenom funkčnom zaradení). Vertikálna mobilita vyjadruje vzostupný alebo zostupný pohyb jednotlivca v stratifikačnom systéme, čiže pohyb z jednej sociálnej vrstvy do druhej (napr. povýšenie rádového pracovníka na vedúceho pracoviska). Intergeneračná mobilita označuje zmeny pozície detí oproti pozícii svojich rodičov, intrageneračná pohyb medzi pozíciami ku ktorému dochádza počas života jednotlivca a štrukturálna označuje vertikálny pohyb celých sociálnych skupín, či vrstiev v stratifikačnom systéme (napr. sociálny vzostup alebo pád niektorých profesií v spoločnosti).

známe ako „kapitalistické jablko“. Pyramidálne a hruškovité usporiadanie spoločnosti sa vyznačuje širokým zastúpením najnižších vrstiev a spoločnosti s takouto stratifikáciou ekonomicky, sociálne, ale aj inak značne zaostávajú v porovnaní s predchádzajúcim typom (u nás tiež „socialistická, resp. komunistická hruška“).

Napriek tomu, že existuje množstvo podôb stratifikačného členenia spoločnosti, vymedzenie sociálnej stratifikácie je veľmi zložité, či už koncepčne alebo technicky. Ak chceme odpovedať na otázku, z akých hlavných tried (vrstiev) sa v súčasnosti skladá sociálna stratifikácia našej spoločnosti, je nutné si najprv ujasniť, ako chápeme tieto prvky systému stratifikácie a na základe akých kritérií ich môžeme vymedziť a navzájom odlíšiť. Problémy sú teda najmä v stanovení a meraní faktorov, na základe ktorých môžeme spoločnosť sociálne rozvrstviť. Existuje niekoľko metód a spôsobov, ktoré zahŕňajú kritériá sociálno-profesnej (kvalifikácia, príjem, povolanie a pod.), sociálno-ekonomickej (vlastníctvo, majetok, životný štandard, bývanie a pod.) alebo kultúrno-ideologickej povahy (vzdelanie, životný štýl, sociálne správanie, prestíž v povolani a iné). Obtiažne je to najmä v rýchlo sa meniacich, transformujúcich sa spoločnostiach, akou je v súčasnosti aj slovenská spoločnosť. Na základe existujúcich poznatkov o vývoji nášho systému sociálnej stratifikácie sa možno domnievať, že hlavnými kritériami rozlíšenia jednotlivcov, z ktorých sa skladá tento systém, sú:

- pozícia človeka na trhu práce,
- pozícia človeka v zamestnaní,
- sociálna pozícia človeka.

Na Slovensku doposiaľ nebola vykonaná komplexná analýza stavu, štruktúry a stratifikácie spoločnosti. Spracované boli len čiastkové analýzy, ktoré boli zamerané len na niektoré vybrané javy, ktoré formujú sociálnu stratifikáciu spoločnosti na Slovensku, resp. na problémy a rozpory, ktoré ju sprevádzajú (nekonzistentnosť, mobilitu, marginálne vrstvy a elity a pod.). Absentujú aj základné informácie o relevantných znakoch a charaktere súčasného stavu sociálnej stratifikácie slovenskej spoločnosti. Predstavy o nej sa výrazne líšia a výsledný obraz je značne diferencovaný a skreslený aj v odborných kruhoch. Doposiaľ len sporadické výskumy a analýzy sú v štádiu zrodu a poskytujú len neucelené pohľady na stratifikáciu a zmeny vnútri slovenskej spoločnosti, ktoré sú často nielen verejnosti, ale aj širšej odbornej komunite málo zrozumiteľné. Aj preto sme sa podujali v tejto štúdii prezentovať aspoň základné poznatky o sociálnej stratifikácii slovenskej spoločnosti. Na sledovanie a identifikáciu stratifikácie sme použili dáta z mikrocenzu, ktorý spracoval a vytriedil Štatistický úrad Slovenskej republiky (ŠÚ SR) v priebehu roku 2003 na reprezentatívnej vzorke 19 569 domácností v SR. Poskytuje údaje o príjmovej štruktúre domácností podľa vybraných sociálnych, ekonomických a demografických charakteristík. Údaje o príjmoch v jednotlivých kategóriách domácností za rok 2002 boli prepočítané na jedného člena domácnosti. Spracovaná vzorka respondentov síce neumožňuje komplexnú charakteristiku sociálnej stratifikácie regionálnych sociét, ale poskytuje množstvo významných informácií o ich súčasnom stave, štruktúre a rozvrstvení.

Na zachytenie základných znakov a charakteru regionálnych sociét sme využili jednoduchý grafický model – profil spoločnosti (tak ako to v 70-tych a 80-tych rokoch minulého storočia v USA urobil okrem iných sociológ S. Rose pri výskume americkej spoločnosti). Pri jeho tvorbe sme vychádzali z príjmovej distribúcie (nerovnosti) rozličných sociálnych tried a vrstiev. Uvedená vizuálna konštrukcia profilov súčasných regionálnych sociét je založená na vzťahu príjmu k štruktúre domácností. Profily sú identifikované na základe diferencovaného príjmu (ekonomickej dimenzie) sledovaných kategórií, ktoré sú transponované na celú regionálnu populáciu. V tomto zmysle ich možno chápať ako zredukovanú (zúženú) sociálnu stratifikáciu, ktorá má ambície postihnúť regionálnu spoločenskú štruktúru a multidimenziálne sa snaží sklbiť do jedného celku ekonomický rozmer regionálnych sociét s ich spoločensko-kultúrnym hodnotovým rozmerom. Zachytiť tieto profily spoločnosti je obtiažne najmä v rýchlom sa transformujúcich krajinách, akým je aj Slovensko. Na základe existujúcich poznatkov o vývoji a zmenách slovenskej spoločnosti sme za hlavné kritériá rozlíšenia jednotlivcov, z ktorých sa profil skladá, vybrali nasledovné kritéria (štatistické znaky): pozícia osoby na trhu práce, postavenie v zamestnaní, sociálna pozícia osoby. Sú to kritériá, ktoré sú výsledkom metodického kompromisu, vychádzajúce z podmienok a charakteru dynamického a stále sa meniaceho vývoja slovenskej spoločnosti. V značnej miere sú tiež podmienené dostupnosťou, obmedzenosťou a spoľahlivosťou štatistických údajov. Tieto sú v súčasnosti pre komplexný výskum slovenskej spoločnosti, resp. sledovanie jej regionálnej diferenciácie nepostačujúce, a preto by bolo vhodné čo najskôr ich rozšíriť, doplniť (o ďalšie relevantné charakteristiky) a zároveň zaradiť do štatistických sledovaní.

SÚČASNÝ STAV VÝSKUMU SOCIÁLNYCH NEROVNOSTÍ A SOCIÁLNEJ STRATIFIKÁCIE NA SLOVENSKU

Výskumu sociálnych nerovností a sociálnej stratifikácie na Slovensku sa dosiaľ venuje menšia pozornosť, akú si zasluhuje. Čiastočne a iba vybraným aspektom sa venujú len sociológovia, ale komplexný sociologický výskum neexistuje. Ešte menej pozornosti mu venujú iné odbory, medzi ktoré možno zaradiť aj geografiu. Nezaujím našich geografov o problematiku vývoja sociálnych nerovností a sociálnej stratifikácie má viacero príčin. Súvisí s nezaujmom decíznych orgánov, ktoré nevyčlenili potrebné prostriedky na pomerne časovo a finančne náročný výskum, s absenciou spoľahlivých údajov, ako aj zlým prístupom k existujúcim údajom a pod. V teoreticko-metodologickej oblasti sú príčinami: nejednoznačné stanovenie faktorov a spôsobov ich merania, na základe ktorých je možné spoločnosť sociálne rozvrstviť, náročnosť analýzy a procesu zhodnotenia, ale predovšetkým v absencii teoretických geografických konceptov a ignorovaní uvedenej problematiky zo strany samotných geografov. Pritom je zrejmé, že geografické výskumy v tejto oblasti majú svoje opodstatnenie, najmä pri štúdiu sociálnych nerovností a sociálnej stratifikácie v priestore a vo vzťahu k priestoru. Žiadané a aktuálne sú najmä výskumy vývoja, diferencovaného rozloženia a priestorovej podmienenosti stratifikačných systémov na nižšej ako národnej úrovni (teda v rôzne veľkých územiach a v regiónoch). Poznanie týchto ťažiskových priestorových dimenzií sociálnej stratifikácie je základným predpokladom jej formovania a pozitívneho ovplyvňovania na regionálnej úrovni, teda smerom zdola. Je zrejmé, že súčasná sociálna stratifikácia vo väčši-

ne regiónov je nevyhovujúcou (v zmysle jej kvality) kópiou sociálnej stratifikácie na národnej úrovni.

VÝVOJ SOCIÁLNEJ STRATIFIKÁCIE NA SLOVENSKU

Od roku 1989 sa na Slovensku postupne formuje nový systém sociálnych nerovností a stratifikácie, značne odlišný od toho, ktorý existoval v predchádzajúcom socialistickom období. Novovytvorené rozvrstvenie našej spoločnosti nie je zatiaľ také evidentné ako vo vyspelých krajinách, kde sa pozícia jednotlivých sociálnych vrstiev formovala počas dlhodobého a neprerušovaného historického vývoja, z čoho vyplývajú oveľa výraznejšie rozdiely medzi vrstvami ako na Slovensku (či už v životnej alebo kultúrnej úrovni, v štýle života, v myslení a konaní a pod.). Avšak aj v našich podmienkach sa už jasne črtajú niektoré významné znaky, ktoré výrazne ovplyvňujú súčasnú sociálnu stratifikáciu spoločnosti. Je to predovšetkým vytvorenie veľkých rozdielov v príjmoch, majetku a životnej úrovni jednotlivcov a celých skupín obyvateľstva, vznik politicko-ekonomických elít, ale aj vytvorenie početnej, najnižšej spoločenskej triedy. Zdá sa, napriek absencii spoľahlivých výskumov v tejto oblasti, že rozhodujúcimi faktormi procesu tvorby nového rozvrstvenia našej spoločnosti boli privatizácia, reštitúcie, vstup zahraničných firiem a kapitálu do ekonomiky, liberalizácia a deregulácia cien, vznik a nárast nezamestnanosti. Tieto spolu s ďalšími spôsobili vznik nových sociálno-ekonomických rozdielov a nerovností medzi ľuďmi a ich rozdelenie do novovytvorených spoločenských vrstiev. Súčasný systém sociálnej stratifikácie slovenskej spoločnosti má aj svoje špecifiká, ktorými sa odlišuje od stratifikačných systémov západných krajín. Ako značne neštandardné sa javí najmä zloženie tried. U značnej časti príslušníkov vyššej triedy je silná väzba na socialistickú minulosť, ktorá tvrdo presadzuje svoje záujmy a vytvára „triedu pre seba“. Časť jej príslušníkov profituje zo svojej minulosti (mali lepšie štartovacie podmienky – pozíciu, vzdelanie, prístup k informáciám, kontakty a pod.). Do tejto vrstvy sa postupne zaraďujú aj mnohí odborníci, ktorým bolo umožnené presadiť sa až v nových „normálnych“ podmienkach, ako aj mladí, minulosťou nezaťažení manažéri a ďalší príslušníci vysokopríjmových kategórií. Na druhej strane stredná trieda, ktorá je vo vyspelých spoločnostiach politickým, ekonomickým, sociálnym a kultúrnym „hegemónom“, nie je na Slovensku významná ani početnosťou, ale ani spoločenským významom.

Formujúci sa nový systém sociálnych nerovností a stratifikácie slovenskej spoločnosti si napriek niektorým zmenám (mobilita na osi príjmov a zvýšenej mobility medzi vrstvami) stále uchováva podobu hrušky (Michálek 2006). Tento stav okrem iného znamená, že slovenská spoločnosť napriek dynamickému vývoju stále nesie niektoré znaky zaostávajúcej spoločnosti. Nízkopríjmové domácnosti s príjmom oscilujúcim okolo životného minima (do 36 tis. Sk na osobu ročne) predstavujú až 12 % domácností, ktoré sa v podstate kryjú s domácnosťami v hmotnej núdzi a sú závislé od sociálnych dávok štátu. V tomto najnižšom príjmovom pásme sú najviac zastúpené domácnosti nezamestnaných, pracujúcich a zamestnancov (s nízkou mzdou), domácnosti s tromi deťmi, so základným a stredným vzdelaním prednostu (osoby na čele domácnosti) a domácnosti žijúce v obciach od 1000-4999 obyvateľov.

Najväčší podiel (takmer 40 %) tvoria domácnosti s priemerným čistým ročným príjmom 36-78 tis. Sk na osobu. V týchto nízkych príjmových pásmach sú

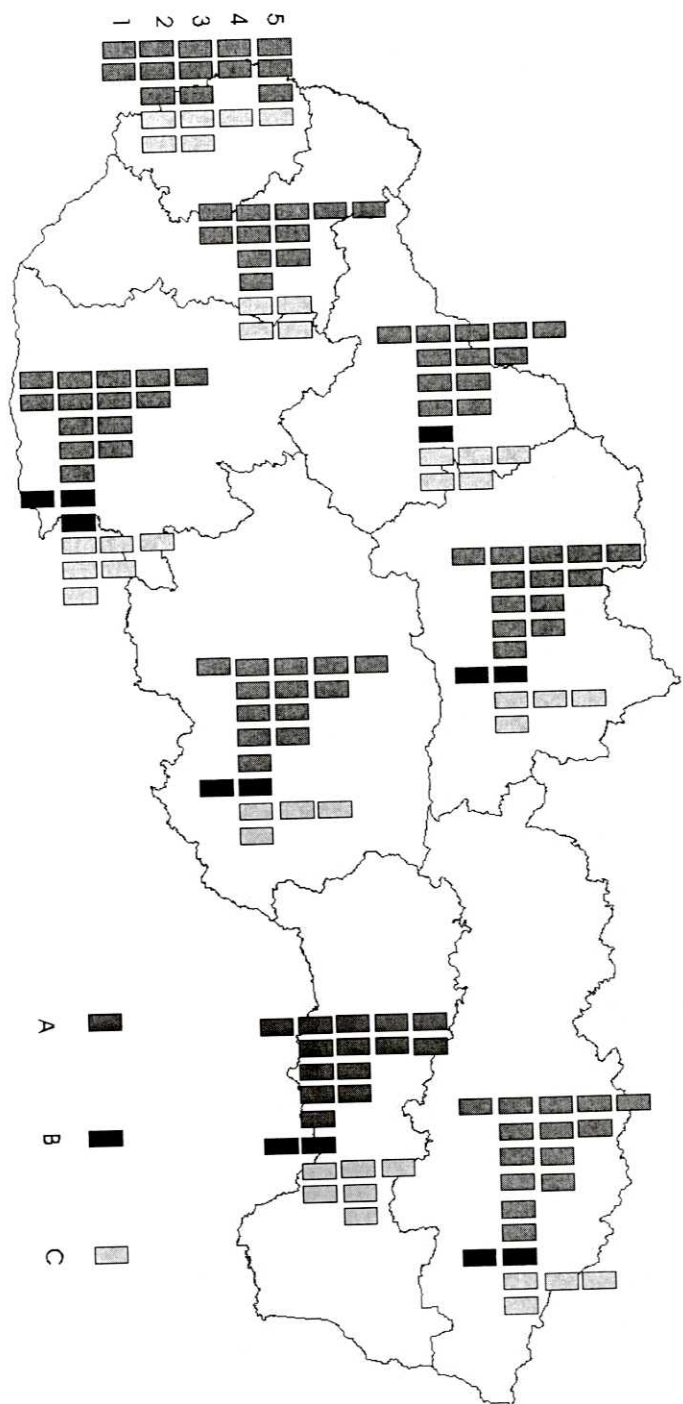
najviac zastúpené domácnosti pracujúcich, dôchodcov, zamestnancov, bezdetné a dvojdetné domácnosti, na čele ktorých stojí osoba vo veku 35-44, resp. 45-54 rokov, so všetkými typmi vzdelania mimo vysokoškolského, ktoré sa najčastejšie vyskytujú v obciach od 1000-4999 obyvateľov.

Príjmové skupiny s vyšším príjmom sú podstatne menej zastúpené, pričom spoločne tvoria len 20 % slovenských domácností. V týchto vysokých príjmových pásmach (čistý ročný príjem na osobu presahuje 120 tis. Sk) sú najviac zastúpené domácnosti pracujúcich, zamestnancov, bezdetné domácnosti so všetkými typmi vzdelania prednostu mimo základného. Domácnosti s priemerným čistým ročným príjmom vyšším ako 162 tis. Sk na osobu predstavujú necelých 8 % všetkých slovenských domácností. Takéto príjmové nadštandardné domácnosti sú najviac zastúpené v kategórii pracujúcich na čele domácnosti a v bezdetných domácnostiach.

ZOSTROJENIE GRAFICKÉHO PROFILU SPOLOČNOSTI

Na zachytenie sociálnej diferenciácie domácností a prostredníctvom nich celej spoločnosti a regionálnych sociét sme využili vyššie uvedený grafický model profilu spoločnosti (Rose 1986). Aby sme mohli vytvoriť regionálne profily, ktoré majú zachytiť stav a životné podmienky takmer 1,9 milióna slovenských domácností žijúcich vo všetkých ôsmich krajoch (vychádzajúc z reprezentatívnej vzorky 19 569 domácností), bolo potrebné urobiť niekoľko významných a nevyhnutných krokov úprav a iterácií. V prvom rade sme museli redukovať 46 v mikrocenze sledovaných príjmových intervalov tak, aby boli dostatočne početné a reprezentatívne (umožnili identifikovať jednotlivé vrstvy obyvateľstva). Podľa týchto kritérií sa ako najvhodnejší javil počet 5 príjmových intervalov, pričom z pôvodných zostal zachovaný len najnižší príjmový interval do 36 tisíc Sk (slovenských korún), t. j. do 3000 Sk čistého príjmu na osobu.

Potom sme pre každý príjmový interval sledovali zastúpenie (počet domácností) podľa šiestich vybraných štrukturálnych znakov domácností. V dôsledku „neprepojenia“ jednotlivých znakov domácností (každá kategória, resp. súčet domácností podľa príjmu v jednotlivých kategóriách tvorí 100 %) celkový počet 1 898 977 domácností bolo nutné dostať na spoločnú bázu, ktorá sa zhoduje s počtom sledovaných štrukturálnych znakov. Keďže sme si vybrali a sledovali šesť relevantných znakov, pôvodný počet (zastúpenie) domácností sme vydělili konštantou 6. Týmto spôsobom sme pre každý sledovaný štrukturálny znak vytvorili základnú bázu sledovania a na základe ich zastúpenia (početnosti) sme mohli priradovať počet obdĺžnikov podľa vzťahu: každých 12 tisíc domácností reprezentuje jeden obdĺžnik. Predvedená analýza, vychádzajúca z absolútnych hodnôt, je podmienená početnosťou domácností podľa jednotlivých štrukturálnych znakov, pričom v dôsledku spomínanej redukcie, či už v dôsledku vágnosťi kategórii (iní, nezistení atď.), alebo nízkeho zastúpenia vzhľadom k zvolenej mierke (pomery 1:12 000) sa „stratili“ určité kategórie, ktoré v niektorej z príjmových kategórií (subkategórií) môžu dominovať, napr. zastúpenie domácností podnikateľov so zamestnancami v najvyššej príjmovej kategórii. Ide tu však už o inú „relatívnu“ dimenziu stratifikácie, ktorá má nielen iný obsah a vychádza z iného konceptu, ale aj sleduje odlišné ciele pomocou iných analytických postupov.

Obr. 1. Domácnosti podľa stupňa sociálnej aktivity osoby na čele domácnosti

A – pracujúci, B – nezamestnaný, C – dôchodca

výška čistého ročného peňažného príjmu na osobu v domácnosti v roku 2002 (v Sk)

1 – do 36 000, 2 – 36 001-78 000, 3 – 78 001-120 000, 4 – 120 001-162 000, 5 – nad 162 000

ANALÝZA ROZLOŽENIA DOMÁCNOSTÍ PODĽA PRÍJMOV V KRAJOCH SR Z ASPEKTU VYBRANÝCH KATEGÓRIÍ (ZNAKOV)

Podľa stupňa sociálnej aktivity osoby na čele domácnosti

V rozložení domácností podľa stupňa sociálnej aktivity osoby, ktorá stojí na jej čele, sa prejavuje niekoľko významných skutočností (obr. 1). V prvom rade je evidentné špecifické postavenie Bratislavského kraja, ktorý je na obr. zobrazený vyrovnaným profilom. To znamená, že v tomto kraji sú relevantné sociálne skupiny pomerne rovnomerne zastúpené vo všetkých príjmových kategóriách. Kým domácnosti pracujúcich sa vyznačujú vyššími príjmami, viac domácností dôchodcov sa vyznačuje nižšími príjmami. Subkategória nezamestnaných nemá významné zastúpenie v žiadnej z príjmových kategórií, a preto v profile za Bratislavský kraj nie je zachytená (podobne ako v Trnavskom kraji).

V ostatných krajoch – čiastočne s výnimkou Trenčianskeho a Trnavského – môžeme sledovať hruškovité tvary profilov so širokou základňou, čo je vyjadrením početného zastúpenia nízkopríjmových domácností. Vo všetkých šiestich krajoch, s výnimkou už spomínaných Bratislavského a Trnavského, majú v dvoch najnižších príjmových pásmach zastúpenie aj domácnosti nezamestnaných.

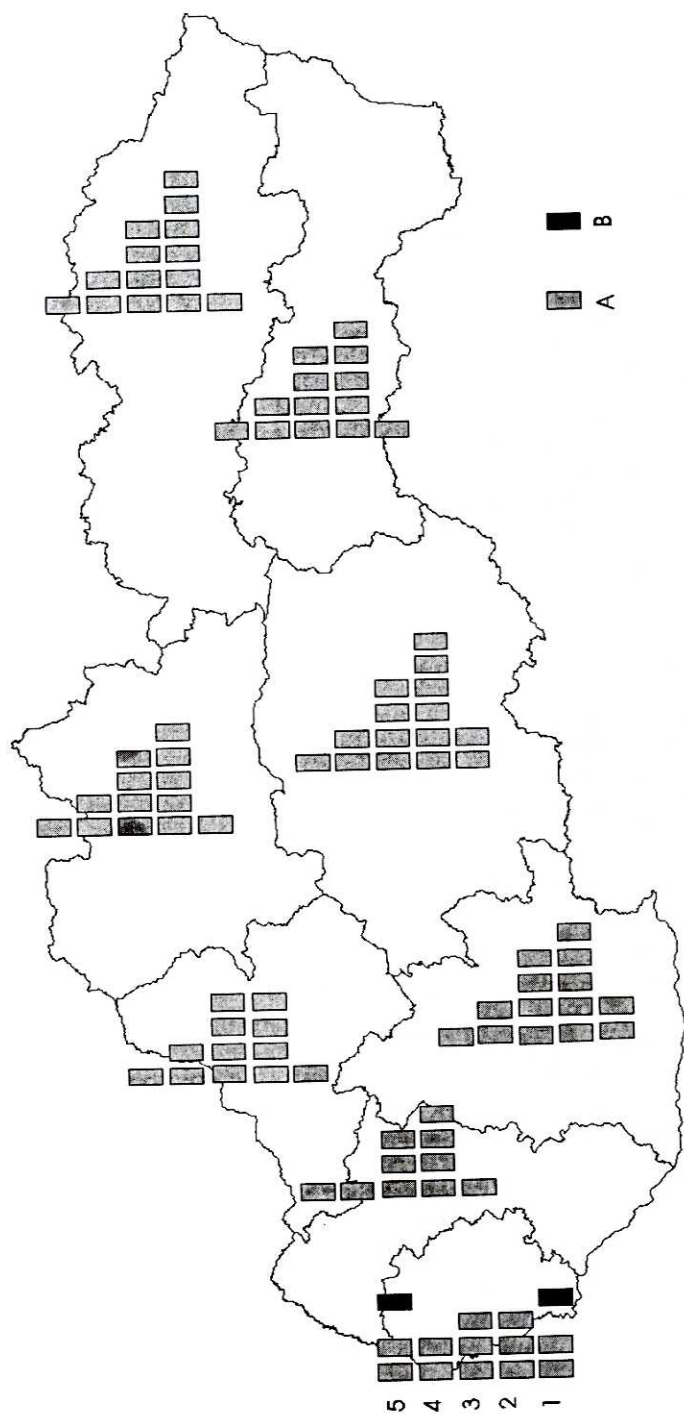
Podľa spoločenskej skupiny osoby na čele domácnosti

Aj z rozloženia príjmu domácností v jednotlivých krajoch podľa spoločenskej skupiny (obr. 2) môžeme pozorovať viaceré zaujímavé súvislosti. Znova sa prejavuje špecifické postavenie Bratislavského kraja, ktoré spočíva najmä v tom, že ako v jedinom kraji majú relevantné zastúpenie okrem domácností zamestnancov aj podnikatelia. Domácnosti Bratislavského kraja na čele s podnikateľom možno dichotomicky rozdeliť na také, ktorým sa „darí“ podnikat' (ich domácnosti sa vyznačujú najvyšším príjmom – nad 162 tisíc) a domácnosti neúspešných (príp. v mnohých prípadoch „šikovných“), ktorí umelo vykazujú nízke príjmy a sú zastúpené v najnižších príjmových kategóriách.

V ostatných krajoch zastúpenie domácností na čele s podnikateľom nie je dostatočne relevantné na to, aby bolo zobrazené v profiloch. Všetky profily teda znázorňujú len domácnosti na čele so zamestnancom a majú rovnakú podobu; čiastočnou výnimkou je len Trenčiansky kraj. Hruškovité tvary týchto profilov hovoria o prevahe domácností s nízkym (resp. nižším) príjmom v porovnaní s Bratislavskými domácnosťami zamestnancov.

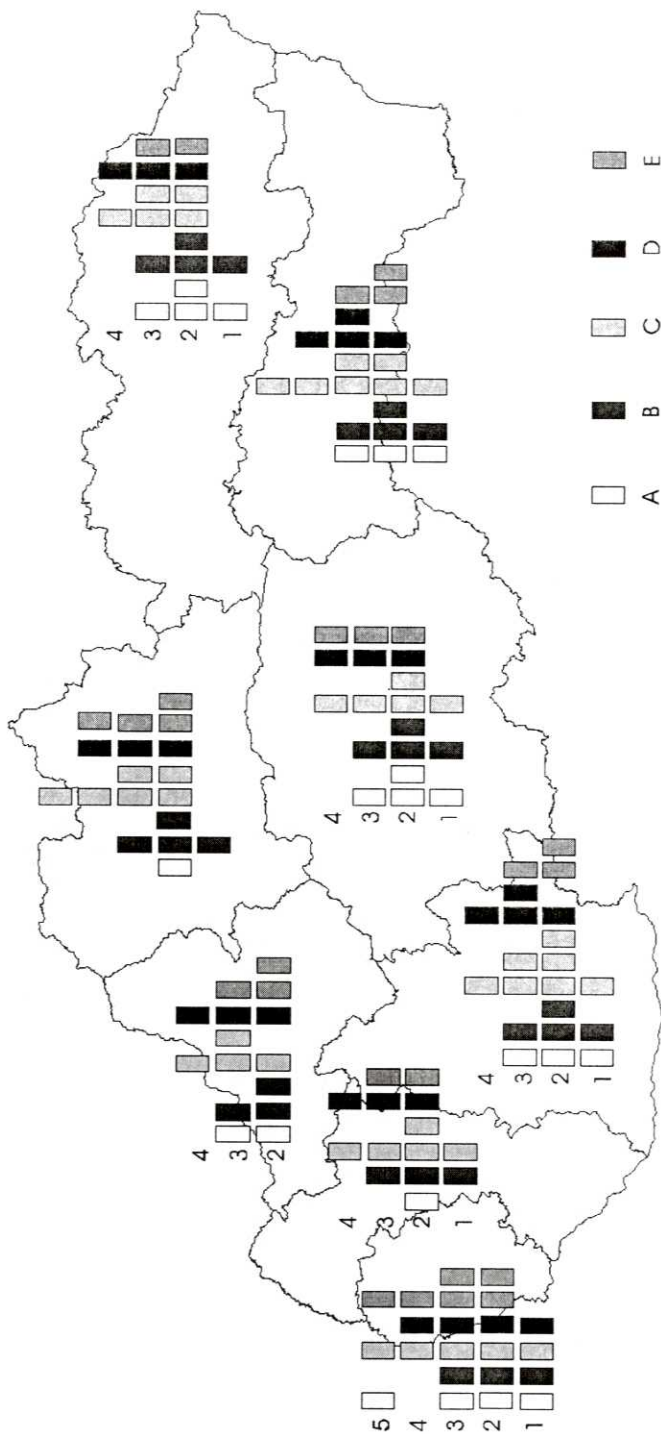
Podľa veku osoby na čele domácnosti

Pri sledovaní zastúpenia domácností podľa veku osoby na jej čele sa na úrovni krajov prejavujú výrazné diferencie (obr. 3). Kým najvyššie príjmy v Bratislavskom kraji môžeme sledovať v domácnostiach na čele s mladými (24-34 ročnými) a starými (nad 65 rokov) osobami, v ostatných krajoch takéto domácnosti nemajú relevantné zastúpenie. V Bratislavskom, ale aj v ďalších dvoch krajoch (Košickom a Žilinskom) sú v najvyššom príjmovom pásme viac

Obr. 2. Domácnosti podľa spoločenskej skupiny osoby na čele domácnosti

A – zamestnanec, B – podnikateľ

Obr. 3 - Domácnosti podľa veku osoby na čele domácnosti

A – 25-34 rokov, B – 35-44 rokov, C – 45-54 rokov, D – 55-64 rokov, E – 65 a viac rokov

zastúpené domácnosti, na čele ktorých stojí osoba vo veku 45-54 rokov – pravdepodobne tu zohráva úlohu vyšší príjem, práca ženy, ale aj, a to významne, pokles počtu závislých detí v týchto domácnostiach. Zároveň vo všetkých krajoch vo vyšších príjmových kategóriách sú zastúpené viac staršie domácnosti, teda domácnosti vedené osobou staršou ako 45 rokov.

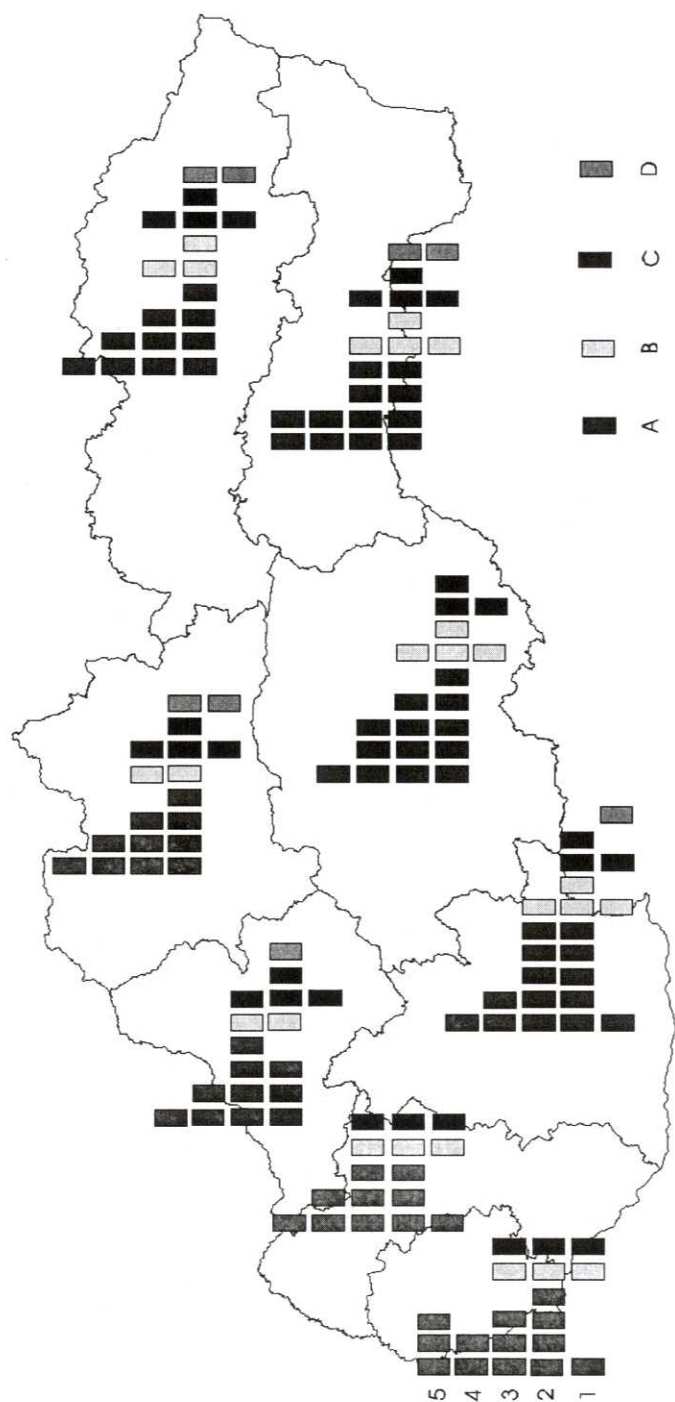
Na druhej strane najnižší príjem zo všetkých krajov (s výnimkou Trenčianskeho kraja, kde v tejto príjmovej kategórii nemá zastúpenie žiadna veková skupina) bol zaznamenaný u domácností vedených osobou vo veku od 35-44 rokov. Najnižší príjem v tejto vekovej kategórii pravdepodobne najviac ovplyvňuje obdobie „reprodukčného“ vrcholu a kumulácie závislých detí, dôsledkom čoho je delený príjem zväčša len z jedného zamestnania, kde žena je prevažne na materskej dovolenke, alebo pracuje na čiastočný úväzok. Z hľadiska ich podielu majú domácnosti vedené osobou v tejto vekovej kategórii relevantné zastúpenie najmä v Žilinskom kraji, kde tvoria najvýznamnejší podiel nízkopríjmových domácností. Ešte horšia situácia je u mladých domácností (najmä tých, ktoré sú v stave reprodukcie a kumulácie počtu osôb) v Prešovskom kraji (vysoké zastúpenie v najnižšom príjmovom pásme). Na ich zlej pozícii výrazne negatívnu úlohu zohráva aj vysoká nezamestnanosť, ktorá spôsobuje, že príjem mnohých takýchto domácností je tvorený len sociálnymi dávkami. Podobná situácia je aj v Košickom, Banskobystrickom a Nitrianskom kraji. V Trnavskom kraji sú najnižšie príjmy posunuté do vyšších vekových kategórii domácností. Najčastejšie sa vyskytujú v domácnostiach 35-44 ročných, ale početné sú aj v domácnostiach vedených osobou vo veku 45-54 rokov.

Podľa počtu závislých detí

Z aspektu počtu závislých detí zohrávajú v príjmovom rozložení vo všetkých krajoch najvýznamnejšiu úlohu bezdetné domácnosti (obr. 4). Relevantné zastúpenie vo všetkých príjmových kategóriách majú len v troch krajoch – v Bratislavskom, Trnavskom a Nitrianskom. Kým v Bratislavskom kraji veľké množstvo bezdetných domácností dosahuje vysoké príjmy (vyššie zárobky), v ostatných dvoch spomínaných krajoch prevažujú bezdetné domácnosti s nižším a stredným príjmom. V Bratislavskom, Trnavskom a Banskobystrickom kraji sú málo zastúpené domácnosti s tromi a viac deťmi, a preto ich profil ani nezachytáva. Z aspektu zastúpenia veľkosti domácností v jednotlivých príjmových pásmach môžeme sledovať výraznú podobnosť Trenčianskeho, Žilinského a Prešovského kraja. Pre všetky tri uvedené kraje sú jedno a dvojdetné domácnosti najviac zastúpené v nízkopríjmových pásmach (vo vyšších pásmach nedosahujú stanovenú hranicu pre zobrazenie v profile). Navyše v Žilinskom a Prešovskom, ale aj v Košickom a Nitrianskom kraji je významný podiel troj- a viacdetných domácností, ktoré sa vyznačujú najnižšími príjmami. Zaujímavé je, že jedine v Nitrianskom kraji majú v najnižšom príjmovom pásme relevantné zastúpenie všetky veľkostné typy domácností.

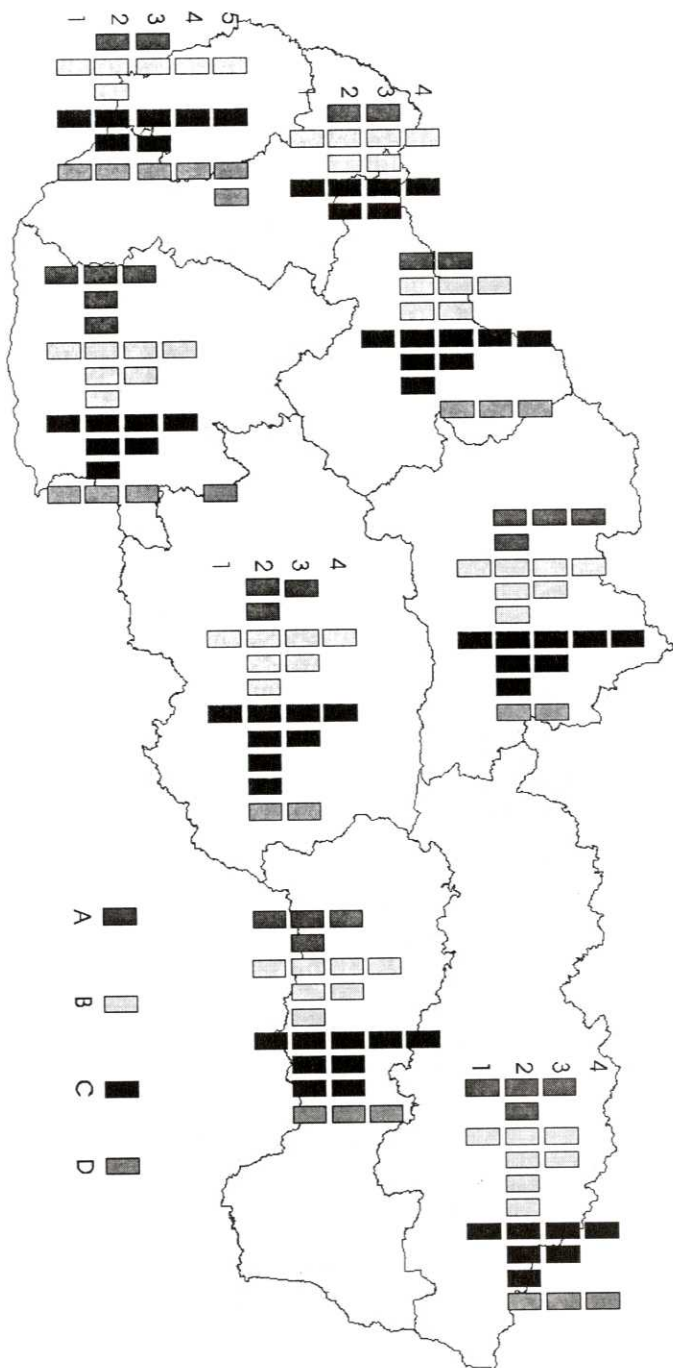
Podľa vzdelania osoby na čele domácnosti

Výrazné diferencie medzi kraji sa prejavujú v zastúpení domácností podľa výšky príjmu a vzdelania osoby na čele domácnosti (obr. 5). Kým v Bratislav-

Obr. 4. Domácnosti podľa počtu závislých detí

A – 0 (bezdetné), B – jedno dieťa, C – dve deti, D – tri a viac detí

Obr. 5. Domácnosti podľa vzdelania osoby na čele domácnosti

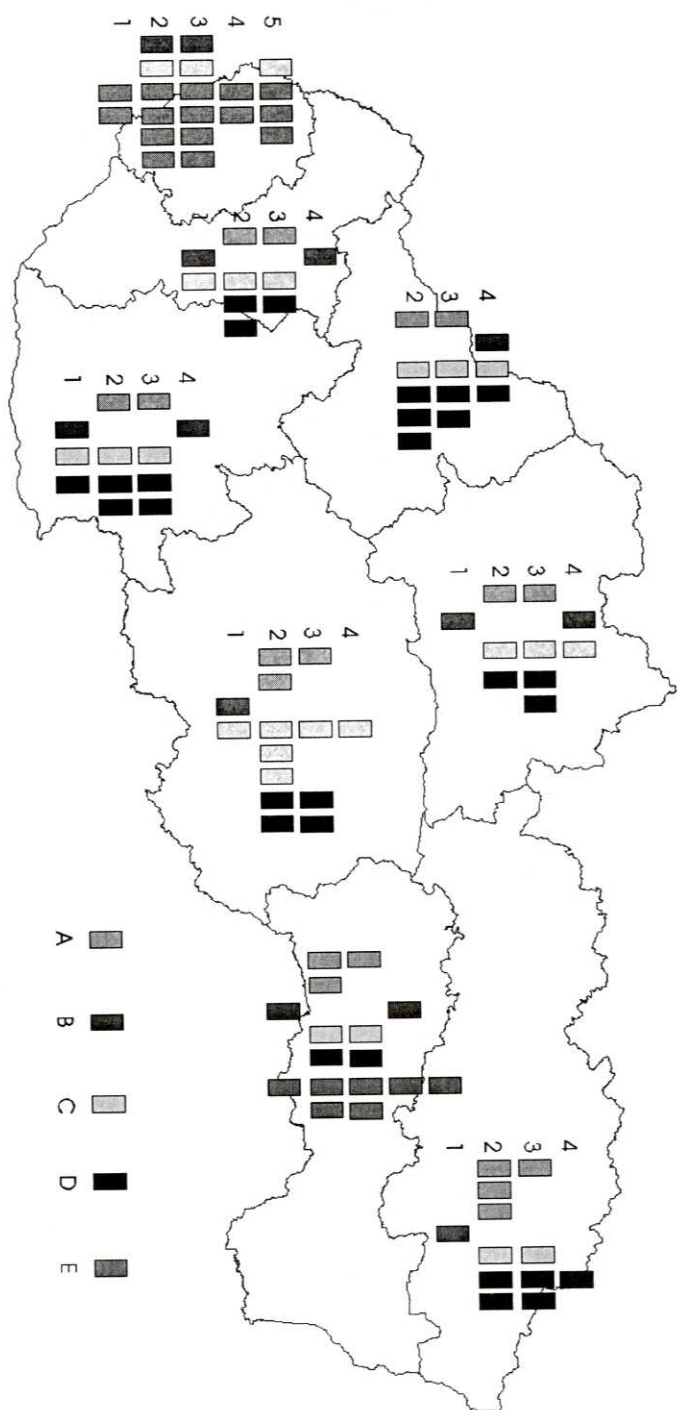
A – základné, B – učňovské a stredné odborné, C – úplné stredné, D – vysokoškolské

skom kraji sú pomerne vysoko zastúpené domácnosti s najvyšším príjmom, ktoré vedie vysokoškolsky vzdelaná osoba, v Nitrianskom a Trenčianskom kraji je takýchto domácností pomerne menej. V Košickom a Žilinskom kraji najvyšší príjem prevažuje v domácnostiach vedených osobou s úplným stredným vzdelaním. V ostatných troch krajoch (Prešovskom, Banskobystrickom a Trnavskom) je podiel domácností s najvyšším príjmom zanedbateľný vo vzťahu k sledovaným vzdelanostným skupinám (nedosahujú požadovanú hranicu). Zaujímavosťou Žilinského kraja je pomerne vysoké zastúpenie domácností s vyšším príjmom (120-162 tisíc Sk) z radov obyvateľstva s nižším vzdelaním (základné, učňovské a stredné odborné vzdelanie).

Prekvapivé a nečakané je aj zastúpenie domácností s najnižším príjmom v jednotlivých krajoch podľa vzdelania. Len dva kraje, nečakane Bratislavský a Nitriansky, majú pomerne veľa domácností s najnižším príjmom vedené vysokoškolsky vzdelanou osobou. V piatich krajoch (Bratislavský, Trnavský, Trenčiansky, Žilinský a Banskobystrický) najnižší príjem nedosahujú domácnosti vedené osobou s najnižším vzdelaním (ako by sme predpokladali), ale domácnosti, na ktorých čele stojí osoba so stredným vzdelaním, resp. nižším stredným a vysokoškolským. Zdá sa, že na Slovensku (po desaťročia trvajúcich deformáciách v príjmovej štruktúre obyvateľstva) zatiaľ ešte celkom neplatí pravidlo, že so vzdelaním rastie úroveň príjmu. Čiastočne to platí len na území Nitrianskeho a Žilinského kraja. V ostatných krajoch je nepriaznivá situácia v domácnostiach vedených stredoškolsky vzdelanou osobou bez maturity, ktoré dosahujú zväčša nízke príjmy. V tomto smere je na tom najhoršie Prešovský, Košický, Žilinský a Nitriansky kraj. V Trenčianskom a Banskobystrickom kraji sú na tom najhoršie domácnosti vedené osobou s úplným stredným vzdelaním.

Podľa veľkosti obce

Na obr. rozloženia príjmov domácností podľa bydliska – veľkosti obce – (obr. 6) sa odráža početné zastúpenie obcí v jednotlivých veľkostných kategóriách – napr. vysoký počet najmenších obcí v Prešovskom, Košickom i Banskobystrickom kraji. Aj z tohto hľadiska sa však opäť prejavuje špecifická pozícia Bratislavského kraja, ktorú silno ovplyvňuje samotná Bratislava ako metropolitné centrum. Tá svojím početným zastúpením domácností determinuje obsah a tvar samotného grafu príjmového rozdelenia, ktorý je značne odlišný od ostatných krajov. V profile Bratislavského kraja majú významne zastúpené domácnosti žijúce len v troch veľkostných skupinách obcí. Okrem dominantnej Bratislavy, ktorá je určujúca pre charakter profilu, sú zastúpené ešte domácnosti žijúce v obciach od 5 do 20 tisíc obyvateľov. Domácnosti žijúce v týchto obciach sa vyznačujú „vyrovnaným“ príjmom v zmysle ich približného rovnakého zastúpenia v nízkych a stredných príjmových kategóriách, ale majú zastúpenie aj v najvyššej príjmovej kategórii. Okrem nich sú na grafe zastúpené aj domácnosti v obciach od 1-5 tisíc obyvateľov, pre ktoré je tiež typické vyrovnané zastúpenie domácností so strednými a nízkymi príjmami. Z uvedeného je zrejmé, že najviac domácností v Bratislavskom kraji má nízky a stredný príjem. V porovnaní s ostatnými kraji sú však v ekonomicky najvyspelejšom regióne, najmä vďaka Bratislave, významne zastúpené aj domácnosti s najvyšším príjmom.

Obr. 6. Domácnosti podľa veľkosti obce

A – do 999 obyvateľov, B – 1 000-4 999 obyvateľov, C – 5 000-19 999 obyvateľov, D – 20 000-99 999 obyvateľov, E – 100 000 a viac obyvateľov

Podobne ako Bratislava determinuje príjmové rozdelenie a samotný profil Bratislavského kraja, dominantnú úlohu v Košickom kraji zohrávajú Košice. Z tohto dôvodu je Košický kraj druhým a zároveň posledným krajom, v ktorom sú zastúpené, podobne ako v Bratislavskom kraji, aj domácnosti s najvyšším príjmom. Vysoký príjem majú ešte domácnosti žijúce v obciach od 1-5 tisíc obyvateľov. Domácnosti z tejto veľkostnej kategórie spolu s košickými domácnosťami majú zastúpenie aj v najnižšom príjmovom pásme. Významným znakom kraja je tiež skutočnosť, že domácnosti majú svoje zastúpenie vo všetkých príjmových kategóriách. Najviac sú v kraji zastúpené domácnosti s nízkym, resp. najnižším príjmom. V týchto príjmových pásmach sa vyskytujú domácnosti zo všetkých veľkostných skupín obcí.

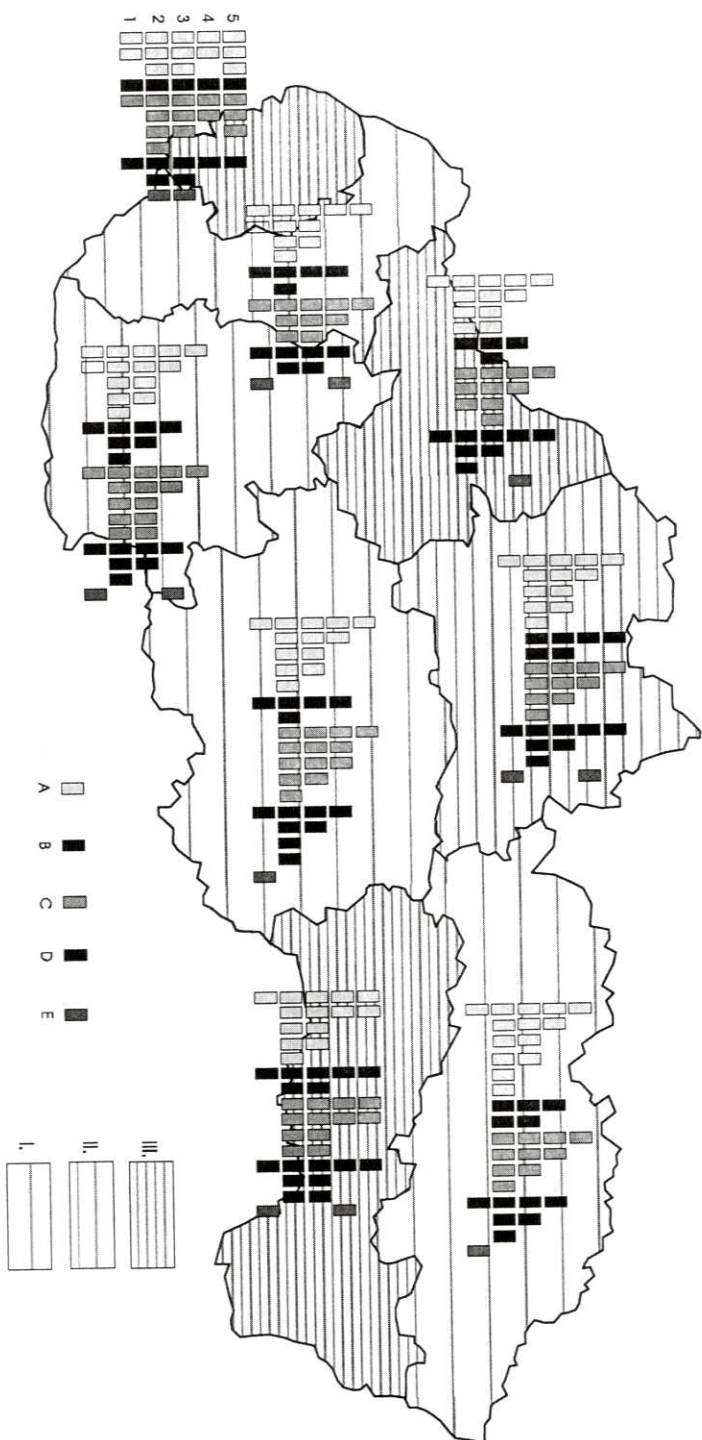
Pre všetky ostatné kraje sa všeobecne nižšia úroveň príjmu odrazila v tom, že domácnosti zo žiadnej veľkostnej skupiny obcí nedosahujú dostatočné zastúpenie v najvyššej príjmovej kategórii. V Prešovskom, Trnavskom, Banskobystrickom a Nitrianskom kraji dokonca vyšší príjem dosahujú len domácnosti z jednej veľkostnej skupiny obcí. V Prešovskom kraji je to vďaka krajskému mestu Prešov, v Banskobystrickom kraji vo veľkostnej skupine obcí s 5-20 tis. obyvateľmi a v ostatných dvoch uvedených krajoch bol vyšší príjem zaznamenaný len u domácností vo veľkostnej kategórii obcí od 1 do 5 tisíc obyvateľov. V Žilinskom a Trenčianskom kraji vyšší príjem môžeme vidieť v domácnostiach žijúcich v obciach od 1-5 a v kategóriách od 5 do 100 tisíc obyvateľov.

Na druhej strane v Nitrianskom kraji najnižší príjem môžeme sledovať v domácnostiach až troch veľkostných kategórií obcí (od 1-5, 5-20 a od 20 do 100 tisíc). V Banskobystrickom a Trnavskom kraji najnižší príjem dosahujú domácnosti žijúce v dvoch veľkostných kategóriách obcí, v Prešovskom a Žilinskom kraji len v obciach jednej veľkostnej kategórie.

SOCIÁLNA STRATIFIKÁCIA V REGIÓNOCH (KRAJOCH) SR

Na základe jednotlivých čiastkových ukazovateľov bolo možné vytvoriť záverečnú mapu, ktorá poskytuje pomerne komplexný obraz sociálnej stratifikácie a jej diferenciáciu na úrovni krajov SR. Na obr. 7. (Kategórie domácností podľa výšky príjmu a vybraných znakov) sa z piatich sledovaných kategórií domácností vybrala tá najrelevantnejšia (s najväčším počtom domácností). Do úvahy sme nezobrali hodnotenie podľa spoločenskej skupiny osoby na čele domácnosti, keďže rozloženie domácností v jednotlivých príjmových kategóriách pre skupinu pracujúcich (kategória podľa stupňa sociálnej aktivity) a zamestnancov (kategória podľa spoločenskej skupiny) je prakticky identické. Z ostatných sledovaných kategórií sa ako najreprezentatívnejšie vybrali domácnosti na čele s osobou vo veku 45-54 rokov, bezdetné domácnosti s osobou s úplným stredným vzdelaním na čele a kategória domácností v obciach s 1000 až 4999 obyvateľmi. Pre väčšiu názornosť sme ako podkladovú vrstvu zvolili ukazovateľ čistého ročného príjmu na obyvateľa. Výsledné zobrazenie identifikuje najpodstatnejšie znaky priestorovej diferenciácie sociálnej stratifikácie na úrovni krajov.

Spoločným znakom všetkých krajov je skutočnosť, že najviac domácností sa nachádza v druhom príjmovom pásme s nižším príjmom od 36 do 78 tis. Sk. Druhé najviac početné zastúpenie taktiež vo všetkých krajoch majú domácnosti so stredným príjmom, teda v príjmovom pásme od 78 do 120 tis. Sk. Domácnosti v týchto dvoch príjmových pásmach majú vo všetkých krajoch výraznú

Obr. 7. Kategórie domácností podľa výšky príjmu a vybraných znakov

Kategórie domácností podľa vybraných znakov: A – pracujúci na čele domácnosti, B – 45 až 54-ročný na čele domácnosti, C – bezdetné domácnosti, D – osoba s úplným stredným vzdelaním na čele domácnosti, E – domácnosť v obci s 1000-4999 obyvateľmi

Čistý ročný príjem na obyvateľa podľa krajov v roku 2002 (v SK): I. – 70 104-75 000, II. – 75 001-80 000, III. – 80 001-95 856

prevahu, čo zároveň indikuje relatívne nízku až strednú úroveň príjmov na Slovensku. Aj tretia najpočetnejšia kategória je vo všetkých krajoch rovnaká, predstavujú ju domácnosti v príjmovom pásme medzi 120-160 tis. Sk.

Iná situácia nastáva, ak sa na jednotlivé kraje bližšie pozrieme prostredníctvom zastúpenia domácností v najnižších a najvyšších príjmových pásmach. Z tohto aspektu je možné kraje Slovenska rozdeliť do troch kategórií. Osobitné postavenie charakterizuje Bratislavský a Košický kraj, kde je najvyššia úroveň príjmov obyvateľov spojená so značnou prevahou počtu domácností v najvyššej príjmovej kategórii nad domácnosťami v najnižšej príjmovej kategórii. Druhú, priemernú skupinu tvoria Trenčiansky a Žilinský kraj, kde je úroveň čistého ročného príjmu na obyvateľa o niečo nižšia ako v oboch „metropolitných“ krajoch a zároveň zastúpenie domácností v najvyššej príjmovej kategórii len veľmi mierne (ale predsa) prevyšuje počet domácností v najnižšej príjmovej kategórii. Do tretej skupiny je možné zaradiť ostatné štyri kraje, ktoré charakterizuje nízky čistý ročný príjem na obyvateľa (pod 75 tis. Sk) a zároveň počet domácností v najnižšej príjmovej kategórii výrazne prevyšuje zastúpenie domácností v kategórii s najvyšším príjmom – predovšetkým v Nitrianskom a Trnavskom kraji.

Grafické znázornenie príjmového rozdelenia v jednotlivých krajoch podľa vybraných znakov domácností poukazujú predovšetkým na špecifické postavenie Bratislavského kraja, ktorého profil sa tvarom výrazne odlišuje od profilov ostatných krajov. Kým všetky ostatné kraje sa vyznačujú výrazne neproporcionálnym rozdelením domácností s veľkou prevahou nízko a stredne príjmových domácností (ich profily majú širokú základňu), Bratislavský kraj sa vyznačuje rovnomernejším zastúpením domácností v príjmových skupinách (profil je proporcionálnejší) s pomerne významným zastúpením domácností s vyšším a najvyšším príjmom.

ZÁVER

V štúdií sme sa pokúsili zachytiť podstatné znaky priestorovej diferenciácie v sociálnej stratifikácii obyvateľov podľa krajov. Súčasná sociálna stratifikácia na úrovni krajov pomerne verne odráža historické a súčasné podmienky, ako aj problémy jednotlivých krajov. Stratifikačné systémy vo všetkých krajoch s výnimkou Bratislavského sú si v mnohých znakoch dosť podobné. Ich najvýznamnejším spoločným znakom je, že ich profil – grafický model sociálnej stratifikácie má podobu pyramídy (hrušky). Profily sú neproporcionálne, majú širokú základňu, čo je vyjadrením prevahy nízko a stredne príjmových domácností. Menšie diferenciácie sa prejavujú len pri špecifických znakoch, ktoré sú priestorovo alebo štrukturálne podmienené. Výrazne odlišné a mimoriadne je postavenie Bratislavského kraja. Profil obyvateľstva v tomto najrozvinutejšom kraji pomerne verne odráža priaznivé finančné a sociálne pomery obyvateľstva. Bratislavský kraj sa vyznačuje rovnomernejším zastúpením domácností v jednotlivých príjmových skupinách s pomerne významným zastúpením domácností s vyšším a najvyšším príjmom. Aj z aspektu vybraných sociálno-ekonomických štruktúr a ich príjmov dosahuje Bratislavský kraj oveľa priaznivejšie hodnoty ako ostatné kraje. Jedine v tomto kraji má profil podobný tvar, štruktúru a charakter ako profily sociálnej stratifikácie vo vyspelých regiónoch západnej Európy.

Príspevok vznikol v rámci riešenia vedeckého projektu č. 2/6042/26 finančne podporeného grantovou agentúrou VEGA.

LITERATÚRA

- LENSKI, G., E. (2001). New light on old issues: the relevance of really existing social-ist societies for stratification theory. In Grusky, D. B., ed. *Social stratification: class, race, and gender in sociological perspective*. Boulder (Westview), pp. 77-84.
- MICHÁLEK, A. (2006). *Profil slovenskej spoločnosti*. (v tlači)
- NEE, V. (1996). The emergence of market society: changing mechanisms of stratification in China. *American Journal of Sociology*, 101, 908-950.
- PARKIN, F. (1971). *Class inequality and political order: social stratification in capitalist and communist societies*. New York (Praeger).
- ROSE, J., S. (1986). *The American profil poster*. New York (Pantheon Books).
- SOPÓCI, J. (2000). *K vývoju sociálnej stratifikácie v SR v deväťdesiatych rokoch. Sociológia a spoločenská zmena*. Bratislava (Univerzita Komenského).
- SOPÓCI, J., BÚŽIK, B. (1995). *Základy sociológie*. Bratislava (SPN).
- SOPÓCI, J., BÚŽIK, B. (1999). *Teórie sociálnej stratifikácie a mobility*. Bratislava (Univerzita Komenského).
- SZELENYI, I., TREIMAN, D. J. (1993). *Social stratification in Eastern Europe after 1989. Proposal to the National Science Foundation*. Los Angeles (Department of Sociology).
- ŠÚ SR (2004). *Mikrocensus 2003*. Bratislava (Štatistický úrad SR).
- VÁŠEČKA, I. (2002). Sociálna stratifikácia a súdržnosť spoločnosti. In. Kollár, M., Mesežnikov, G., eds. *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava (IVO), pp. 217-229

Peter Podolák, Anton Michálek

SOCIAL STRATIFICATION OF POPULATION IN REGIONS OF SLOVAKIA (BASED ON INCOME LEVEL OF HOUSEHOLDS)

The 1989 transition to the new social arrangements in Slovakia brought about an increase of social and economic disparities. Distinct differences sprang up in income, fortune, living standard and quality of life of individuals and population groups. The origin of rich political and economic elites accompanied that of the lowest social classes. After fifteen years and the realization of the prevailing part of the radical economic and social reforms, the social structure and stratification has considerably changed and it differs from the model that exists in advanced countries of the EU.

Although it seems that Slovakia is able to rectify the unbalanced system of social stratification at the national level, the process of this transformation at the regional level will be more complicated and lengthy.

The definition of social structure and stratification is a very complicated process both from the technical and conceptual points of view. It may be one of the reasons why there are very few studies dedicated to the subject and why they are completely absent in Slovak geography. For its analysis the Microcensus data processed and classified by the Statistical Office of the SR (ŠÚ SR) in 2003 on the representative sample of 19,569 households in the SR was used. Although the data did not suffice for comprehensive research into social structure and stratification, they do offer information about income structure of households according to selected socio-economic and demographic characteristics that allows elaboration of profiles of regional societies.

The income distribution in regions was analysed from the point of view of selected categories. Households were assessed according to social activity, social group, age and education of the head of the household, number of dependent children and the size of the commune. The common trait of all regions is the fact that the majority of households fall under the second income category with lower income ranging from 36 thousand SK and 78 thousand SK. The second to the most numerous representation in all regions is that of households with average income, namely in the category between 78 thousand SK to 120 thousand SK. Households in these two income categories distinctly prevail in all regions. It indicates the relatively low to medium level of income in Slovakia.

The profiles of regional societies in individual regions according to selected features of households point to the specific position of the Bratislava region. Its profile is quite distinct from regional profiles. While regional profiles reveal a distinctly disproportionate distribution of households with prevalence of low and medium income households (the baseline of their profiles is wide), the Bratislava region is characterized by a more regular representation of households in income categories (the profile is more proportionate) with a comparatively significant representation of households with the higher and highest incomes.

Translated by H. Contrerasová